

Thomas E. WOODS, **Kako je Katolička crkva izgradila zapadnu civilizaciju**, Teo- vizija, Zagreb, 2009., 217 str.

Malo je koja istraživačka tematika stvorila bipolarizaciju u zapadnoj historiografiji kao što je to povijest Katoličke crkve. Čest politički ili ideološki predznak u znanstvenome istraživanju crkvene povijesti te neujednačenost istraživačkih kriterija nerijetko su rezultirali necjelovitim i proizvoljnim ocjenama različitih aspekata iz povijesti Crkve. Stoga se često stječe dojam kako su sliku Crkve kao institucije obilježili njezini (pre)naglašeni grijesi i propusti (korupcija, Inkvizicija, križarski ratovi, zelotizam, simonija, sukob sa znanos- šću...), dok su njezini doprinosi i dostignuća ostali postrani, štoviše, nepoznati su i veli- kom broju katolika. U takvoj slici Crkve posebno je rašireno uvjerenje kako je Crkva bila kočničar društvenog i znanstvenog napretka Europe, posebice u srednovjekovnom razdo- blju, pri čemu je stvoreno pogodno tlo za sustavno obezvrjeđivanje sveukupnog doprinosa i uloge Katoličke crkve. Motiviran tim mišljenjem, američki povjesničar Thomas E. Wo- ods, autor više naslova iz tematike crkvene povijesti, napisao je knjigu *Kako je Katolička crkva izgradila zapadnu civilizaciju*, kako bi širokim krugovima čitatelja približio ulogu Crkve u razvoju zapadne civilizacije. Kroz ukupno 11 poglavlja autor iznosi brojne podat- ke o znamenitim katolicima, intelektualnim velikanima koji su se istaknuli na području školstva, znanosti, umjetnosti, arhitekture, međunarodnog prava, ekonomije, morala i sl. U prvom poglavlju, svojevrsnom uvodu u čitavo djelo, autor ističe značenje koje je Crkva imala u srednjovjekovnom razdoblju, pri čemu je imala ključnu ulogu u osnivanju prvih europskih sveučilišta, uz znatan obol katoličkih intelektualaca, koji su se, uz teologiju, bavili i fizikom, geologijom, astronomijom, matematikom, filozofijom i dr. Štoviše, Wo- ods drži kako je upitno bi li se znanja Starog svijeta (Rimskog Carstva i antičke Grčke) sačuvala i prenijela da nije bilo Katoličke crkve. U prenošenju starih znanja te poticanju intelektualnog preporoda Europe najvažniju ulogu odigrali su različiti redovnici, pri čemu se ime svetog Benedikta i crkvenog reda koji je on ustanovio uzdiže na pijedestal uteme- ljitelja europske civilizacije.

Nadalje, u drugom poglavlju Woods tumači posredničku ulogu Crkve u odnosima izme- đu propadajućega Rimskog Carstva te novopridošlih nomadskih (»barbarskih«) naroda. Ponajveći uspjeh Crkve predstavlja činjenica kako je, zahvaljujući svojemu teološkom učenju, uspjela otrgnuti različite »barbarske« narode od destruktivnog i nazadnog pona- šanja te ih preusmjeriti ka preuzimanju ili oponašanju brojnih civilizacijskih tekovina i vrijednosti propaloga Rimskog Carstva. Najbolji primjer za to su Franci, koji su nekoliko stotina godina nakon konačnog pada Rima nastavili njegovu imperijalističku ulogu, uje- dinivši Zapadnu Europu u doba Karla Velikog. Ta sjajna epizoda iz europske prošlosti odvijala se uz usku suradnju Crkve i franačke vladarske dinastije Merovinga te poslije Karolinga. Ponovni uspon velikog carstva na europskom zapadu omogućio je obnavljanje i preuzimanje kršćanske kulture na kontinentalnoj razini, što je u povijesti zabilježeno kao karolinška renesansa, u kojoj Crkva postaje, prema Woodsu, »odgojiteljica Europe«, a njezina kultura univerzalna europska tekovina.

Treće poglavlje analizira zasluge redovnika i samostana. Tako su benediktinski samosta- ni bili poljoprivredne »škole« za čitave europske regije te zaslužni za jačanje trgovine. Cisterciti su postali poznati po svojim vještinama vodoopskrbe i gospodarenja vodama,

približivši se čak modelu industrijske uporabe vodene snage. Uz te vještine, cisterciti su bili poznati i kao vješti metalurzi. Samostani su bili oaze i utočišta za putnike namjernike, pomorce ili pak siromašne i obespravljene, čime su bili predvodnici humanitarnih djelatnosti. Ipak, samostani su ponajprije postali poznati kao središta čuvanja, stvaranja i reproduciranja pisane riječi, kao mjesta vrijednih i nerijetko jedinih knjižnica ranosrednjovjekovlja te centri podučavanja medicine, slikanja, graviranja, lingvističke poduke (hebrejski, grčki i arapski jezik) – preteče škola i sveučilišta. Samostanski prepisivači bili su najzaslužniji za očuvanje starih znanja, a u čuvenim samostanskim knjižnicama (York, Monte Cassino, Fleury) čuvala su se vrijedna djela klasičnih autora poput Aristotela, Platona, Cicerona, Vergilija, Plinija, Varona, Horacija i dr. Iz tih samostana ponikli su najveći učenjaci i intelektualci tog vremena poput Alkuina, Lupusa, Abboa, Deziderija, Gerbeta.

Pregled odnosa Crkve i sveučilišta donosi četvrto poglavlje. Naime, unatoč raširenom mišljenju o »mračnome srednjem vijeku«, u tom razdoblju nastaje možda i najveća intelektualno-obrazovna institucija u povijesti ljudske civilizacije – sveučilište. Pod patronatom Crkve i papinstva, prva sveučilišta Pariz i Bologna (koji su započeli s radom kao katedralne škole) te Oxford i Cambridge pojavljuju se tijekom druge polovine 12. stoljeća. Obnovi intelektualnog zamaha pogodovala je i pojava skolastike, čiji su istaknuti protagonisti, poput sv. Anselma, Petra Abelarda i sv. Tome Akvinskog, izuzetno pridonijeli razvoju filozofije.

Peto poglavlje analizira odnos Crkve prema znanosti. Slučajevi Nikole Kopernika i Galileja Galileija poslužili su kao ogledan primjer kritičarima Crkve u tumačenju njezina odnosa prema znanosti. Malo je, međutim, poznato kako su istaknuti klerici podupirali Kopernikov i Galileijev rad, a rezultati njihovih astronomskih istraživanja izazivali su divljenje papa. U Galileijevu slučaju, njegova uvjerenost u ispravnost vlastite teorije, te nestrpljivost i nepromišljenost u vezi s ulaskom u sukob s teolozima rezultirali su već poznatim ishodom, iako je mu je, do njegove konačne osude, Crkva nudila da prestane protežirati Kopernikovu teoriju kao istinitu, već kao hipotetsku, kao preduvjet za nastavak svojega rada. Crkvina cenzura Galileija nagrdila joj ugled do današnjih dana, premda se prešućuje kako su neki katolički znanstvenici (poput Ruđera Boškovića) nastavili koristiti njegova saznanja o kretanju Zemlje, držeći kako se zabrana odnosila na Galileija osobno, a ne na katoličke znanstvenike općenito. Slučaj Galileija i Kopernika donio je veliku štetu Crkvi i kao takav se za nju pokazao sramotnim, ali nepoznavanje svih pojedinosti iz tih slučajeva dovelo je, prema Woodsu, do senzacionalističkog pretjerivanja i stvaranja mita o Crkvi kao neprijateljici znanosti. Štoviše, neki intelektualci (Stanley Jaki) drže kako je upravo katoličko okruženje pomoglo Europi u razvoju znanosti do razine dominacije nad znanstvenim razvojem ostalih velikih civilizacija/kultura. Autor, nadalje, navodi najvažnije svećenike i redovnike znanstvenike poput franjevca Rogera Bacona, dominikanca sv. Alberta Velikog, Roberta Grossetesta, Nicolausa Stenoa, našeg isusovca Ruđera Boškovića, Atanazija Kirchera i dr. Woods zaključuje kako su se katolički svećenici znatno istaknuli na različitim znanstvenim poljima, čime stav o neprijateljstvu Crkve prema znanosti ostaje tek mit, a kao neosporna činjenica da pojavljivanje suvremene znanosti u katoličkom okruženju Zapadne Europe nije bila slučajnost.

O snažnom utjecaju Crkve na umjetnost i arhitekturu autor piše u šestom poglavlju. Umjetničko naslijeđe europskog Zapada snažno je povezano s katolicizmom, i to ne samo

stvaralačkim opusom. Autor je podsjetio na povezanost umjetničkog stvaranja s crkvenim učenjem, počevši od borbe protiv ikonoklazma do gradnji velebnih srednjovjekovnih katedrala (posebice gotičkih), koje su bitno oplemenile europski krajobraz. Renesansa 15. i 16. st., koja je donijela umjetnički preporod Europe, bila je, osim kritiziranja moralnog nazora i sekularizma od strane svećenstva, pod patronatom i pokroviteljstvom renesansnih papa (Julije II., Leon X.), pa stoga i ne iznenađuju brojna djela crkvene tematike nastala u tom razdoblju (Bramante, Michelangelo, Rafael).

U sedmom poglavlju autor povezuje početke međunarodnog prava s otkrivanjem Novog svijeta 1492. godine te španjolsku kolonizaciju i osvajanje Južne Amerike s buđenjem svijesti i pojavom kritike ponašanja Španjolaca prema domicilnim narodima, nastaloj među španjolskim katoličkim teolozima u 16. st.

Osmo poglavlje donosi zanimljiv osvrt na odnos Crkve i ekonomije. Premda se povijest ekonomske misli povezuje s Adamom Smithom i misliocima iz vremena prosvjetiteljstva, malo je poznato kako su srednjovjekovni i kasnoskolastički učenjaci, također, shvaćali ideju slobodne ekonomije teoretizirajući o njoj i postavivši temelje ekonomiji kao znanosti. Dostojan primjer navedenoga je Jean Buridan, rektor Pariškog sveučilišta iz prve polovine 14. stoljeća, koji je dao svoj obol suvremenoj teoriji novca, kao i njegov učenik Nicolas Oresme, koji je, također, pridonio monetarnoj teoriji, na temelju čega je prozvan »utemeljiteljem monetarne ekonomije«.

Deveto poglavlje donosi analizu katoličkog milosrđa, koje vuče svoje korijene još iz samih začetaka kršćanstva, kada su djela milosrđa i osobne žrtve bili ključni za brzo širenje kršćanstva. Kršćansko milosrđe bilo je temelj kasnijeg razvoja sustavnijega humanitarnog rada, kome su čitav život posvetili brojni misionari, redovnici i redovnice te brojne laičke zajednice. Prema riječima francuskog kralja Luja IX., samostani su bili *patrimonio pauperum* – naslijeđe siromaha – institucionalizirana skrb o udovicama, siročadi, siromasima i bolesnima.

Deseto poglavlje obrađuje tematiku Crkve i zapadnog prava. Prvi spoj prava i kršćanstva predstavlja Milanski edikt cara Konstantina, kojim je započela duga povijest odnosa Crkve i države kroz zakonodavnu prizmu, koja je često bila stresna, pa čak i nasilna. Za vrijeme Franačkog Carstva prevagnula je moć svjetovnih vladara nad Crkvom, pa su do 11. stoljeća carevi njemačkih zemalja imenovali pape. Reforme pape Grgura VI. omogućile su isključenje utjecaja laika na odabir klera na crkvene pozicije, što je pridonijelo i zauzavljanju dekadencije unutar Crkve zbog imenovanja neprikladnih kandidata. Razdvajanje Crkve i države bilo je, stoga, potaknuto i od Crkve, koja je ponajprije htjela otkloniti utjecaj svjetovnih vladara u crkvenom odlučivanju.

Posljednje, jedanaesto poglavlje, donosi Woodsov osvrt na odnos Crkve i zapadnog morala. Moralni standardi zapadne civilizacije razvijali su se pod snažnim utjecajem katoličkih moralnih nazora (svetost života, jedinstvenost i vrijednost svake osobe na temelju besmrtnosti duše, protivnost običaju čedomorstva, opredijeljenost za obranu svetosti ljudskog života, osuda gladijatorskih borbi i poslije dvoboja). Istaknuti katolički teolozi izučavali su tematiku rata, tj. »pravednog rata« i zlouporabe sile, s posebnim razmatranjima mogućnosti pronalaženja mira i izbjegavanja rata, kao posljednje preostale opcije razrješavanja sukoba. Ta razmatranja bila su u suprotnosti sa sekularnim i svjetovnim po-

imanjem politike i vođenja rata, čiji je najpoznatiji primjer u to vrijeme *Vladar* Niccoloa Machiavellija. Životi brojnih crkvenih svetaca, poput sv. Tome Akvinskoga, sv. Franje Asiškoga, sv. Franje Ksaverskoga, predstavljaju ideale kršćanskog življenja koji objedinjuju uloge graditelja civilizacije i Božjih sluga, na dugoročnu i univerzalnu dobrobit društava zapadne civilizacije. Stoga Woods u zaključku ocjenjuje kako Katolička crkva nije samo pridonijela izgradnji zapadne civilizacije već ju je i izgradila. Crkveni učenjaci usavršili su umijeća Starog svijeta, stvorivši uvjete za znanstvenu revoluciju u Zapadnoj Europi (na kršćanskim teološkim i filozofskim temeljima). Skolastici su omogućili sazrijevanje ideje o međunarodnom pravu i pojavi ekonomije kao zasebne discipline. Kršćanska srednjovjekovna Europa bila je poprište intenzivne intelektualne rasprave i razmjene, gdje se konstantno pojačavala želja za novim znanjima širenjem broja školovanih ljudi i osnivanjem sveučilišta pod patronatom Crkve. Institucije i pojmovi poput dobrotvornih ustanova, vjerskih ideja, umjetnosti i morala, kao temelji zapadne civilizacije, proizašli su iz, kako autor navodi, »srca Katoličke crkve«. Woods, nadalje, drži kako sekularizacija te ponegdje otvorena neprijateljstva prema Katoličkoj crkvi nisu uništili važnost Crkve, usprkos konstantnom slabljenju njezina utjecaja u političko-društvenim uređenjima suvremene zapadne civilizacije.

Knjiga *Kako je Katolička crkva izgradila zapadnu civilizaciju* predstavlja hvalevrijedan uradak, koji je svojim sadržajem namijenjen najširim krugovima čitatelja, odnosno, nije primarno namijenjen znanstveno-stručnom krugu čitatelja. Opširnost u raznovrsnoj tematskoj zastupljenosti u sklopu ovog djela isključila je mogućnost detaljnije znanstvene analize, no, unatoč tome, autor je uspio u namjeri stvaranja usklađene sinteze koja obrađuje odnos Crkve i različitih civilizacijskih aspekata kao što su umjetnost, kultura, graditeljstvo, znanost, školstvo, humanitarne djelatnosti, moralni svjetonazori u nastanku onoga što podrazumijevamo pod pojmom zapadne civilizacije.

Mladen Barać